

# РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 11.

23 Березня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп., на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) коловки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруге, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська уліця, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи. До кожної рукописі має бути приложено підпис авторовий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

**Зміст:** Українські переселенці. Державна Дума. Вісті. На Вкраїні. Лекції катеринославської Просвіти. Вірш—Л. Волошки. Перерід (нарис)—А. Кащенко. Вірш—Княжичи Н. Кочубейови. Вірш—П. Головка. Галицькі крайові справи. Українське слово й мистецтво. Полтавська ткацька майстерня. Дописи. Оповідки.

## ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на ежемѣсячный журналъ Черниговскаго Губернскаго Земства.

## ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на годъ три рубля.

## УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаквська, 8) і книгарні Л. Ізиковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

## До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Києві.

Приставши до справи збудування пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святую для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Києві—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених приватних людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко.

## ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп. Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

## Українські переселенці.

Широкою течією іде переселення українського селянства, найбільше на схід, в край—Туркестанський, Акмолинський, на Сибір.— аж до найдальшого Амурського побережжя. Багато с причин, що женуть наших людей із вітчизни на те переселення: земельна тіснота, чвари, невпоряджене, безпросвітне життя, шукання „хоч гіршого та иншого“ становища... Далекі краї мріють чимсь кращим... Не спинає й те, що багато мандрівців вертається знов на давніше бідування—зруйнованими, ще біднішими, на те саме, ще гірше лихо. „То комусь не пощастило,—думає кожде,—а мені, може, краще поведеться!“... Спокушаються часом не тільки найбідніші, їдуть і заможніші,—думка розжитися ще краще. І рине переселенський потік, ще з самої провесни, ще тільки починають танути сніги, без думки про те, що там, у тих далеких північних краях ті сніги лежатимуть ще так довго...

Дивна доля нашої переселенської справи. Ще не так давно—у нас трудно було переселенцеві „вирватися“ з своєї сторони, з своєї волости: його не пускали, становили йому всякі перешкоди, немов хтось там, з-гори, хотів придержати, щоб селяне-робітники „не розбігались“. Тепер же ся хатня політика зовсім змінилась: переселенців не тільки ніхто не держить,—їх одпускають „з дорогою душею“! Нехай мовляв, їдуть, буде просторіше иншим, буде догодніше тим, хто зостається; та й там, у тих далеких пустелях, покращає, полюншає“...

Пособляє тепер переселенцям і уряд, пособляють і місцеві земства. Тільки все-ж з тією порадою якась дивна річ виходить. Наші земства взяли ся щиро до помочі, де-які, наприклад полтавське, докладають багато праці на сю справу. Здавалось би, що коли поміч переселенню не перечить, а ще допомагає урядовому завданню, то слід би дати більше волі, більше простору місцевим земствам у тій їх діяльності.

І кому-ж ближче зайнятися справою переселення, як не місцевому земському урядові? се його справа:—місьцеве земство найкраще знає умови життя свого люду, найкраще може прийти до помочі переселенцям—і тут, при від'їзді, і там, при оселенню. Однак „за-надто“ ревна охота місцевого земства ста-

ти ближче хоч би й до сеї народної справи—не бажана, отак само як і в справі допомогання голодаючим, як і в інших подібних справах. Се становище дуже яскраво показується хоч би в такому з'явищі: коли в сьому році, отсе недавно, перед початком переселенського „сезону“, чернігівське земство хотіло так само ретельно взятися до помочі переселенцям, як земство полтавське, то чернігівське „Особое присутствие“ охолодило своє земство, відомим способом,—сказало йому, що це не його діло, що земство не повинно „виходити із меж діяльності, означеної для його“...

Отже переселенська справа йде, як може, як де трапиться... Багато зайвого лиха вихотить з того, та ба!

Межи всіма лихами, що падають на переселенців—при виїзді, в дорозі. Й на місці, є ще одно лихо, таке, що йому до сеї пори ще ніхто, нічим, ні трошечки не допоміг і навіть не думав допомагати. Се те лихо, що наші переселенці-українці, одриваючись од рідного краю, од рідної стіхії, попадаючи там, у далекому краю, в течію чужу,—(чи великоруську, чи „інородчеську“) —не мають а ні своєї сили, а ні чієїсь допомоги, щоб загодити прирощенну любов до рідного слова, не мають когось, щоб допоміг скласти хоть одно малесеньке національне огнище, для осяяння, для огрівання душі тих людей, що так нудяться, журяться за всім рідним на далекій чужині!

Наші читачі знають про національно-просвітні заходи українців-галичан у Америці,—у їх закладаються там свої товариства, читальні, видаються навіть свої часописи.. Нічогісінько подібного нема в наших переселенців у „Сібірах“! З сього погляду, від Волги до найдальшого кінця Амуру—*tabula rasa*, тая „чиста дошка“. Нігде—нічогісінько.

А до якого становища приводить се лихо наших людей—може показати хоть би й подавана нижче розповідь „Перерід“, подавана автором не з своєї фантазії, а з дійсного життя, що він бачив, „на свої очі.“ Чи не порадить хтось щось?—

А наші люди їдуть на переселення уже не десятками, не сотнями, а десятками тисяч. Сяк, або так, вони їдуть, і йтимуть. Чи то-ж і їм суджено звестися на „Перерід“?...

## Державна Дума.

### Засідання 14-го Березня.

(Ухвалення законопроекту про перейменування токійської місії в посольство. Дрібні законопроекти. Розглядання законопроекту про народну освіту).

Зпочатку засідання Дума ухвалила законопроект про перехід токійської „місії“ на вищий уряд „посольство“, і передала його в Государственный Совѣт (Державну Раду).

Розглянувши декілька дрібних законопроектів, Дума перейшла до розглядання законопроекту про асигнування 6 мільйонів і 900 тисяч карбонанців на потреби народної освіти.

Ржонд, (од польського кола), склавши догаву теперішній школі, говорив, що народну школу слід перерахувати не тільки зверху, але і самий дух школи, щоб вона відповідала потребам різних огромних народностей Росії, а не була знаряддям урядовим для політичної мети.

На останку Ржонд заявив, що поляки, не бачучи нічого корисного для себе у внесенні законопроекту, ухиляться від голосування. Голосуватиме проти законопроекту вони не будуть, бо визнають потрібною для російського народу хоч і таку школу, що не зовсім задовольняє.

Колубакін од імені партії народної свободи радив призначити всю грошову допомогу на ті школи, що вже існують, а на збудування нових шкіл призначити ще 36 мільйонів карб.,—з них 2 мільйони на сей рік.

Єпископ євлогій виступив в оборону вчителів і зазначив, що Дума, асигновуючи кошти на народну школу, повинна побільшити плату народним учителям, та законоучителям.

Анреп у довгій промові докладно розглянув законопроект і особливо зупинився на бажанні, щоб крайовий виборний уряд мав ширший доступ до народної школи. Анреп доводив, що законопроект матиме тільки тоді життєву силу, коли в розпорядкові школи братиме участь місцева людність.—Промовець до того зазначив, що „школа не повинна мати в собі національного фанатизму, а лише здоровий національний зміст. Єпископ закінчив так: Стоячи на ґрунті правди і школьної науки, я признаю, що початкове вчіння в инородних школах повинно відбуватись на рідній материнській мові“.

Шварц, міністр народної освіти, повідомив Думу, що незабаром буде внесено нові законопроекти по народній освіті, і тоді вже Дума матиме змогу висловитись про завдання народної школи, про її програми, про потребу рідної мови в школах і про становище в тій-же школі—державної мови. В сей-же час,—мовляв міністр,—Дума має розглянути тільки одну частку того великого державного заходу і асигнувати кошти на заведення початкових шкіл в цьому році.

Перед кінцем засідання сказав коротку, та дуже гарячу промову Ксьондз Мацевич. Він зазначив гірке становище польських дітей в теперішній урядовій школі і домагався національної школи: „Чужі народності теж мають почуття до рідного краю і вимагають, щоб їхня релігія та мова не приймали зневаги в школі“.

Засідання на тім скінчилось.

### Засідання 18-го Березня.

(Обрахунок державного контролю. Суперечки про шкільні справи).

Як звісно, Державна Дума має право переглядати і ухвалити, або не ухвалити бюджет, чи той обрахунок, що уряд складає на цілий рік,—усьому приходові й розходові. Се право дуже важне; у всіх парламентах надають розглядання державного обрахунку велику вагу, бо коли рішити, на що саме призначити кошти, і по скільки, то тим способом буде визначено таке чи инше життя в країні. Отже дуже важно й те, як саме береться до розглядання державного обрахунку законодатний уряд. Можна розглядати розпис в цілому, або лише частками.

На черзі був доклад бюджетної комісії про державний контроль,—про його перегляд державних прибутків і трат.

Соціал-демократи й трудовики домагались, щоб цей доклад було знято з черги, бо вони проти того, щоб розглядати державну розпис (обрахунок) по частках; але за таке, часткове, розглядання стояли крім правих та октябристів, ще й кадети. Більшістю всіх проти соціал-демократів та трудовиків Дума постановила розглянути бюджет по частках.

Докладчиком по справі державного контролю виступив Лучицький (депутат від Києва). Подавши відомості про обрахунок державним контролем прибутків і трат, Лучицький од імені бюджетної комісії заявив про потребу одрізнення контролю від уряду. Під кінець своєї промови Лучицький порадив Думі прийняти перехід до чергових справ з таким висловом: „Признаючи, що для правильності своєї роботи державний контроль повинен бути зміненим і одрізненим від інших відомств, що він, не переходячи до Ради міністрів, повинен бути самостійним і незалежним, має в грошових справах працювати вкупі з законодатними встановищами, признаючи, що контроль повинен перевіряти всю справу витрачання державних коштів, без ніяких кийнвятиків,—Дума переходить до чергових справ.“

Харитонов, державний контролер, висловився проти того, щоб державний контроль був одрізнений, та і не входив у Раду міністрів, бо це буде шкодить самій справі контролю. Контролер признав

потрібною зміну в контролі тільки в тій його частині, де помічається застарілість; це-б то слід відмінити способи ревизії господарських операцій і т. и.

**Шінгарьов** зазначив, що контролер не повинен брати участі в Раді міністрів і в загальній політиці держави, а повинен перевіряти трати й прибутки державного обрахунку.

**Капустін** заявив, що фракція октябристів—згоджується з думкою бюджетної комісії і приймає той перехід до чергових справ, що подала ця комісія.

Після суперечок Дума більшістю всіх проти соціал-демократів прийняла обрахунок державного контролю.

Після перерви почались суперечки про народну освіту.

**Дювський** пояснив, чому поляки ухиляються од голосування в асигновках на школи. Він казав: „Ми не можемо взяти на себе відповідальности за витрачання коштів на народню освіту в *Польщі*, але разом з тим не бажаємо гальмувати справи народньої освіти в *Росії*. Далі промовець згадав про гірке становище Польщі і зазначив, що для Польщі й до сього часу нема законного ладу життя,— вона знає тільки військовий стан“.

**Пурішкевич** в своїй промові обвинувачує товариства грамотности, учительські й інші просвітні товариства в тому, що вони беруть участь в політиці. Сторонній захід в справах просвіти треба, мовляв **Пурішкевич**, коли не зовсім знищити, то у всякім разі віддати під пильний догляд уряду. Під кінець промови **Пурішкевич** показав Думі картину, де були намальовані польські королі, і заявив, що не можна терпіти, щоб у польських школах прославлялися польські королі.

Після кількох незначних промов, про сей законопроект більше не говорилось і рішення по цій справі ще ніякого не було.

## ВІСТІ.

♦♦ **Нові правила до вживання зброї.** Недавно рада міністрів розглянула вироблені департаментом поліції правила про вживання зброї поліцейськими та жандармами. Рада постановила видати ті правила яко накази. В однім розділі тих правил є такі вказання: До зброї можна братись тільки тоді, коли вже тричі голосно уперезано неслухняних про те, що буде вжито зброю в таких випадках: 1) Щоб розігнати неслухняний натовп, 2) Щоб розігнати той натовп, що не дає змоги пройти команді, 3) щоб покарати юрбу, коли вона ображає команду лайкою. Що саме робити з зброєю, це повинен загадати розпорядник, але тільки в тім випадкові, коли без зброї ніяк не можна обійтись. Сказано ще в правилах, що ні в

якому разі не можна стріляти вгору, або стріляти порожніми зарядами, а треба стріляти справді.

♦♦ **Скасування шкіл грамоти.** Синодська шкільна рада наказала циркуляром єпархіяльним шкільним радам, щоб вони як найшвидче переробили усі школи грамоти на однокласові церковно-парафіяльні школи. Коли цього не буде зроблено, то всі школи грамоти не будуть записані і не матимуть грошової допомоги.

♦♦ **Сібірські духовні школи.** Посланий в Сібір ревизор духовних шкіл подав у синод доклад про стан духовних шкіл у Сібірі. В своїм докладі ревизор зазначає, що духовні школи й семінарії в Сібірі постановлено дуже не добре. Ще в перших класах духовних шкіл звикають до п'яцтва та куріння; в духовних семінаріях загальне п'яцтво: п'ють школярі, п'ють вчителі. В семінаріях красноярській та якутській школярі вчать до 26 літ. Синод має вжити всіх заходів, щоб поставити на певний шлях духовні школи в Сібірі.

♦♦ **Наказ міністра дорог.** Міністр дорог розіслав начальникам дорог наказ не затигати справ про грошову за допомогу при каліцтві й смерті на залізницях і кінчати ці справи мировою згодою без участі суда.

♦♦ **Судоходний з'їзд.** В травні місяці має відбутись в Петербурзі міжнародний судоходний з'їзд. Із числа членів з'їзда буде виділена окрема секція, що має приїхати в Київ для ознайомлення на місці з умовами судоходства на Дніпрі та його притоках.

♦♦ **Царський дарунок.** Газета „Русское Знамя“ сповіщає, що предсідатель відділа союзу руського народу, **Капуров**, одержав за згодою Царя два патрети Наслідника Цесаревича. На патреті Наслідник одагнений в шапочку, в романівський кожухок та у валенки; це все було подаровано Його Височеству предсідателем союзу, од імени ярославського відділу. Один патрет призначено союзіві, а другий особисто тому предсідателеві.

♦♦ **До становища засуджених депутатів соціал-демократів.** Поступові члени Державної Думи, зважаючи на те, що засуджених депутатів соціал-демократів до сього часу не засилають на Сібір, а держуть в пересильній тюрмі вкупі з уголовними злочинцями, вдались до предсідателя Думи, **Хомякова**, з проханням, щоб він просив у предсідателя Ради міністрів про відрізнення тих колишніх депутатів і про найскорішу висилку їх в місця заслання.

Століпін другого ж дня прислав **Хомякову** сповіщення, що міністерство юстиції зробило наказ, щоб засуджені депутати були одрізнені від уголовних злочинців.

♦♦ **Нещасна подія в тюрмі.** 28 Лютого в Орловській губерській тюрмі була така страшна пригода. П'ять арештантів, засуджених на смерть,

за напади й грабунки, виходячи з камери на прохід, кинулись на надзирателя, побили його й одібрали револьвера. Поранений надзиратель упав, а в'язні кинулись на другого надзирателя, провалили йому голову, одібрали в нього рушницю й 15 патронів. Потім вибігли в тюремний двір, поранили одного стражника, одібрали рушницю і заховаались в дровах, що були зложені в тюремнім дворі.

Було викливано інших стражників. Коли вони вступили в двір, то арештанти почали стріляти. Тоді викликали ще поліцейських і роту салдатів. Прибули губернатор, віцегубернатор і поліцеймейстер. 2 стражники зайшли на другий поверх тюрми і з вікна застрелили двох тих арештантів; інші кинулись бігти в тюрму, та їх теж позастрелявано.

## На Україні.

♦♦ Кооперативний (спільковий) рух у Полтавщині. Ще недавно, за допомогою Полтавського товариства, в Полтавщині почали заводити дрібні господарські товариства, а тепер їх є до 80. Де-які з них працюють між селянством дуже щиро, відкривають склади сільсько-господарського знаряддя та насіння, бібліотеки з книжками про сільське господарство, та уряджують лекції: повітові агрономи читають про сільське господарство, як його найкраще вести і т. и. Ні в одній губернії нема стільки господарських товариств, як у Полтавщині.

♦♦ Тасмня друкарня. Недавно в Одесі на Розумівській вулиці поліція оступила будинок і почала трусити. Знайдено було тасмну друкарню партії соціалістів-революціонерів, готовий набір № 2 газети „Одеський Робочий“ і багато видрукованої вже газети. Крім того найдено силу заборонної літератури. Двох наборщиків тієї друкарні заарештовано.

♦♦ Подія в Київській тюрмі. Присуджений каторжник Жук, бажаючи одвернути увагу часового од вікна, звідкіля передавалась у другий поверх почта, навів на нього дзеркало. Часовий Самодуров вистрілив і тяжко поранив Жука в живіт. Через який час те-ж саме хотіла зробити Перельман, що сиділа в жіночій тюрмі. Часовий Вязовецький вистрілом убив Перельмана. Коли перенесли Жука в лікарню, то заарештовані счинили в тюрмі великий галас. Тюремна адміністрація викликала військову сторожу; салдати стреляли скільки разів з рушниць у тюремні вікна. Нікого не ранено.

♦♦ Засідання Полуботківської комісії. 15 березня в Полтаві відбулось засідання Полуботківської комісії. На те щоб вести справу про Полуботківську спадщину—внесено спадщинами па-

ів на 4 тисячі карбованців. Комісія признала потрібним закликати двох відомих адвокатів, російського й Англійського, і послати члена комісії, разом з російським адвокатом, в Англію, щоб в'яснити справу про Полуботківську спадщину. Паї будуть прийматись до 1-го травня. Вносячи гроші, кожен повинен доказати, що він Полуботковий родич.

♦♦ Шкільна лікарня. В селі Малютинці Київського повіту влітку буде одкрито санаторію для слабосилих та хворих дітей, що вчаться у Києві по городських школах. Цією лікарнею завідуватиме особливий комітет з 3-х гласних київської городської думи.

♦♦ Смертний присуд „Каморри“. В Борзні Чернігівської губернії депутат другої державної Думи (трудолик) одержав з почти смертний присуд з печаткою «летучаго боевого отряда каморри на-родной расправы».

♦♦ Заборона реферату про Караваєва. У Катеринославі губернатор заборонив редакторові тамошньої газети „Южная Заря“ д. Єфимовичові прочитати реферат про діяльність недавно вбитого депутата другої Державної Думи, Караваєва.

## Лекції катеринославської Просвіти.

5-го Березня в Катеринославській „Просвіті“ було прочитано дві лекції: одна про австрійську «Буковину та Угорщину»,—прочитав І. Труба, і друга—„До біографії Т. Шевченка“, прочитав проф. Еварницький. В лекції Еварницького було подано ті матеріали, що зберігаються в катеринославському музеї імені Поля. В своїй лекції про Буковину та Угорщину, шановний лектор на-сам-перед зупиняється на сумній історії Буковини. Український народ живе на Буковині з давних-давен, але відколи зазнає історія, буковинські українці не жили самостійним життям. Вже в початку V-го віку по Р. Хр. Буковина підлягає разом двом державам: Волющині, а разом з нею Туреччині. Колиж Волющина визволилась з-під Туреччини, то буковинським українцям ще гірше стало жити, бо все багачтво краю, вся земля стала переходити до рук пануючої нації. Так тяглося доти, доки, при розділанню Польщі, Буковина перейшла до Росії, але російський уряд незабаром оддав Буковину Австрії. Тут починається для буковинців инше життя: над буковинськими українцями запанували Німці та Румини, що панують там й до нашого часу. Коли запанували на Буковині Німці, всі землі перейшли до рук німецького панства, що визискувало, як могло, український народ: німецькі владарі давали землю людові в оренду по надзвичайно великих цінах, або давали на обробіток, наймали селян до себе на заробіток по дуже дешевій ціні,—по 15, або по 20 коп. на день. Не диво, що, при таких умовах

життя, народ український на Буковині не міг розвиватись, а що-раз все гірше убожив, і духовно, і матеріально.

Колиж в австрійській державі заведено конституцію, коли всі народи Австрії боролись в парламенті за свої права, український народ, через своє убожество, через свою темноту, через свої духовні й матеріальні злидні, не зміг скористуватись правом конституції, і над буковинськими українцями зісталася й на далі панувати Румини та Німці, а народ український остався немов „бидлом“, робочою силою в панів-гнобителів.

Аж ось, коли в австрійській державі виявився рух за загальне виборче право, коли в цьому рухові взяв велику участь український народ, на Буковині тільки тепер почало неначе трошки розвиватись над злидненним життям буковинських українців.

Ту добру зміну свідчить і те, що тепер в австрійським парламенті засідає з Буковини вже п'ять українських депутатів, а раньше ледве один-два проходило. До нашого часу вся влада на Буковині, всі внутрішні розпорядки належать місцевому соймові, а в цьому соймові засідають сливе самі Німці та Румини,—через це до сього часу українці здобули тільки дві середні школи та кілька кафедр в університеті, в Чернівцях,—головному городі на Буковині.

Хоч як тяжко живеться українському народові на Буковині, хоч як стараються Німці його поніменити, а Румини поруминити,—все ж таки буковинські українці простують до кращого життя, все ж таки в них знаходиться велика духовна сила. Вже про це свідчить те, що з такого нечисленного народу, як буковинські українці, за недовгий час вийшло кілька дуже талановитих письменників, таких як Федькович, Кобилянська, Стефаник.

Становище нашого народу на Угорщині, (Венгрії), ще сумніше, ніж у Буковині. Там народ ще темніший... Вся земля перейшла до Мадьяр (так звуть себе венгри) і вони здавна намагаються „обмадьярити“ увесь український народ на Угорщині.

В школі, в церкві, в уряді скрізь панує мад'ярська мова. Під впливом України, Галичини та Буковини—і на угорську Русь пробивається маленький струмочок свідомости й народолюбства; але перші діячі угорської України не зрозуміли ваги народної української мови за-для освіти й відродження народу, а почали вести справу славянсько-московською мовою. Та за останні часи знайшовся гурток, що почав працювати на націю національним ґрунті українською мовою, не вважаючи ні на які заборони й кари з боку мад'ярського уряду; але цей гурток ще дуже малий і ще багато треба працювати, щоб пробити мури темноти і впустити свідомість в народній осередок.

Далі шановний лектор зупинивсь на житті українців по інших місцях: в Туреччині, на Далекому сході, в Америці то-що. Скрізь наші люди, за невеликим винятком, через свою темноту підлягають культурнішим націям. Одначе тепер вже українці в Америці стали гуртуватися в товариства та спілки, засновувати „Просвіти“ й „Клуби“, заводити читальні то-що, для поліпшення свого життя; а в Канаді навіть добилися середньої школи, де українська мова має таке саме право, як і англійська.

Зупиняючись на тім, що український народ не тільки по далеких закутках, де він пробуває в малім числі, але й на території цілої України, виявляє собою „нижчі класи“ людности, такі, що чужинці будують на них свій добробут, лектор зробив приблизно такі висновки: Причиною всьому те, що народ український не мав і не має своєї національної інтелігенції та буржуазії, бо й та, і друга протягом цілого життя українського народу була не тривка: не минало й сотні літ, як которийсь народ брав гору над українцями, а вже вищі класи нашого народу, інтелігенція та буржуазія, кидали свою національність, свій народ і переходили, прислужуючись, до пануючої нації. Це показує історія України. Коли над правобережною Україною запанували поляки,—то всі більш-менш освічені, всі більш-менш заможні люди за не довгий час робилися щирими прислужниками Польщі. Так само було і на лівобережній Україні, коли над нею взяла гору Москва.

В своїй лекції „До біографії Т. Г. Шевченка“, професор Еварницький у вступнім слові каже, що деякі земляки, а за ними й газета „Рада“, нарікають на нього, що він, мовляв, держить такі коштовні матеріали, як документи до біографії Шевченка, за китайською стіною, та ще й „під трьома замками“. Шановний проф. каже, що він через те не спішивсь давати до друку ці матеріали, що хоче їх добре пізнати й дослідити, та аж потім уже давати до друку,—щоб часом не вийшло так, як було кілька років назад, що один добродій поклавився подати ці матеріали в покійній „Кіевской Старині“ та й нароби́в багато помилок.

Тепер шановний проф. Еварницький вже приготував ці матеріали до друку й незабаром їх буде надруковано. Між офіціальними паперами (прикази та инше), що приходяться до життя Т. Г. Шевченка в заслання, тут є ще власноручна автобіографія Шевченка, написана ним для журвала „Народное Чтеніє“, на прохання редактора Оболенського; є й лист П. Куліша до одної особи в Катеринославі: при тому листі Куліш посилав і згадану автобіографію. В сьому листі П. Куліш скаржиться на дорікання інших людей за те, що він виправляє твори Марка Вовчка та де-які твори Т. Г. Шевченка. Всі ці

матеріали шановний професор прочитав слухачам, з своїми увагами. Слухачів було багато, зала не могла вмістити всіх. Видно, що починають люди цікавитись українським питанням.

*Г. Краснопільський.*

## Шевченкові

від жінки-українки.\*

Сотня літ уже минає,  
Як слова твої святії  
Розійшлись по Україні,  
Мов ті перли дорогії.

І в тих перлах-самоцвітах  
Є найкращії перлинки:  
То слова про тяжку долю,  
Долю жінки-українки.

Ти убрав її квітками.  
Ти умив її сльозами  
І уславив всьому світу  
Що-найкращими думками;

Чарівний дівочий образ,  
Карі очі, стан тоненький,  
Чорні брови, ясний погляд,  
Сміх веселий, молоденький;

Образ матери святої,  
Що дочку її єдину  
Пан покриткою пускає...  
Віддає в салдати сина;

І дівчину-сиротину —  
Не словами, а сльозами,  
Батьку славний, незабутній,  
Змалював ти перед нами.

І за те, аж поки буде  
Україна існувати,  
Не забудуть українки  
Тебе, батьку, шанувати.

І од пишного палацу  
До найменшої хатини  
В щирім серці українки  
Вдячний споми не загине.

*Людмила Волошка.*

Житомир. 1908 р.

\*) Єі вірші мають бути прочитані на Шевченковому святі, що щоряджує сими днями у себе Житомирська Пресвіта.

## МЕРЕРІД.

(Нарис).

Тиняючись, через свої службові справи, по північних країнах Уралу, я ніколи не чув, щоб там були де-небудь українські переселенці. Одного разу довелося, правда, натрапити мені на слід вісімнадцяти українських сімей, що багато років оббивали пороги в Кунгурі й Пермї по всяких канцеляріях, вимагаючи, щоб їх наділили землею і оселили окреме від тутешніх заводських слобід. Та й ті українці, як я допитався, були не переселенці, а виключені з сільських громад Катеринославської губернії за конокрадство.

Завіщо, через злочинство батьків, громади наші карають їхніх дітей довічною розлукою з рідним краєм і втратою своєї народності, того я ніяк не зрозумію. На мою думку такі присуди громад дуже нагадують ті далекі часи дикого побуту людей, коли за провинку одного чоловіка карали ввесь його рід.

А народне, українське почуття у цих нещасних вісімнадцяти сімей очевидно держалося міцно і довго, бо коли б сього не було, то не бажали-б вони від'окромитись від тутешніх людей і заховати себе у лісових пущах Уральських.

Не знайшов я сих пасинків України, хоч по канцеляріях і довідався про те, що всі їхні домагання окромої землі були даремні, і їх приписано до одного заводу; там вони, не маючи ні з якого боку поратунку, живучи без освіти, стеряють у другому, або найдалі в третьому коліні, всякі ознаки української народності.

Останніми часами, у справі випукування на Уралі українців, мені пощастило більше, і я знайшов аж три села, у десять тисяч душ, нащадків чернигівських та полтавських козаків... Тільки не дай мені Боже на-далі ні такого щастя, ні таких нахідок!...

У містечку Тагилі, від одного знайомого, що служив у головній конторі тутешніх великих заводів колишніх князів Д., почув я ненароком, що він другого дня їде у село Салку, купувати к Різду порося. Мене зацікавило. через що з такого великого міста, як Тагил, де бувають добрі базари, заводський служачий їде шукати порося в таке село, що й назви його я ніколи не чув. На запитання моє з приводу сього він одмовив:

— Тут по всій окрузі не знайдеться такої свинини, як у Сальці. То-ж — малоросійське село, а ви, бувши самі малоросом, певно знаєте, як уміють малороси вигодовувати свиней.

На мое здивування і навіть зневір'я до звістки про те, що на Уралі живуть українці, мій знайомий, чимало літ проживши на Уралі й знавши де-що з історії заснування уральських заводів та залюднювання сього краю, сказав мені:

— Малороси... малороси!... Це, бачите, князі Д\*, щоб мати до своїх рудниць і заводів робітників, ще за часів кріпацтва і переселяли сюди. Тут ще не далеко в два малоросійських села: Хутір і Сіверна.

Вік кріпацтва так вже далеко відсунувся від нас, що я не вразу зрозумів всю вагу, весь жах тих слів; коли-ж зрозумів, то вона пекучою жаріною запала мені в серце...

Мені здавалося прямо неможливим, щоб якісь московські князі мали владу купувати у нас на Україні дітей вільних колись козаків, розлучати їх з рідною землею, поливаю кровію і потом батьків, одривати їх від культури, добутої віками... Як се вони мали право з під теплого проміння південного сонця переганяти наших людей, мов гурт товару, у дику, снігову, північну країну!... Як вони мали серце кинути дітей, осяяних веселим сонцем степів, у темні, вонючі, брудні й задушливі гамарні, оточені з усіх боків похмурими горами і багністими болотами!

Незмальовано тяжкі й гнітючі малюнки з життя і страждання сих безщасливих людей—блискавицею пробігли перед моїми очима і я довго, жахливо дивився на оповідача.

— Чого ви так дивитесь? Вас це здивувало? спитав він.

— Та по якому ж праву князі Д. вирвали в України її дітей?—

— А, яке там право!—з посміхом перебив мене знайомий.

— Та як же ставало у князів серця дивитись на муки українських селян, незвичних до цього краю і до заводської праці?

— А вони й не дивилися! Я от двадцять років живу на Тагильських заводах, а й у вічі не бачив, які ті хазяїні! Всі грошики, що тут десятки тисяч руських людей, ціною свого життя, здобувають за для князівських нащадків, вони любенько одержують, гуляючи в Петербурзі, та по заграницею... самий Тагил вони знають тільки через те, що сюди треба вдаватись за грішми...

— Слухайте!... перебив сам свою промову мій знайомий:—Вас, як щирого українця, мабуть кортить побачити „уральську Малоросію“... Поїдемо зо мною. У мене кінь добрий і ми за годину ставемо у Сальці!

Нічого й казати, що я згодився. Кажучи по правді, серце моє віщувало, що одвідування уральської України ні чим мене не звеселить... Та вже поїхав...

Ранком другого дня, невеличкий, та прудкий кінь мого знайомого, впряжений у лагіденькі, чепурні санки, хутко вивіз нас з розкиданого на велику округу заводського міста і ми швидко переїхали залізницю, а далі опинилися посеред снігової пустині. По їй де-не-де темно-зеленими плямами

визначалися де-які ще недорубані шматки колишніх вікових лісів. Прямо назустріч нам, ховаючись по-між сумними ялинами, вставало криваво-червоне сонце. Збігала вже десята година ранку, а сонце ледве тільки виникало з під обрію, посуваючись набік, щоб через чотири години знову сховатись геть з очей цієї сумної, північної країни. Позад нас щільною стіною піднімалися Уральські гори, зеленіючи лісами. Снігові галяви по тих горах були червоні від кривавого проміння сонця... кровію обливався й увесь сніг, що понамерзав на гілках у молодих алинок та сосон,—вони де-далі то все більше оточали нас з обох боків. Картина була мені не рідна і, не вважаючи на всю її величність, гнітила мені душу своєю мертвою таємницею...

Шлях на Салку був добре протертий, бо по уз це село він прямував на Ірбіт і далі на північний Сибір. Вісімнадцять верстов від Тагила до Салки ми проминули трохи не за одну годину і, вибігши на велику галяву, побачили велике село, „малоросійську“ Салку, мовляв мій супутник.

Хоч на перший погляд село й не мало вигляду українського, бо хати були не мазані, стріхи були не солом'яні, а тесові, та це мене не лякало, бо я знав, що будувати тут хати-мазанки неможливо, бо немає тут такого сонця, щоб ті мазанки висунути; що ж до соломи, то її тут зовсім обмаль, бо мало сіють і хліба...

Край села юрба дітей на лижах спускалася з пагорку на ставок, закиданий глибоким снігом. Я почав пильно прислухатись до розмови й покликів дітей... Душа моя бажала почути хоч одне українське слово, бо те слово було б найкращим доказом того, що нащадки українських козаків зосталися українцями... Але такого щастя мені не судилося зазнати і першим покликом що я почув, були слова:—„Ти по што бйошся?“...

Хоч у цьому реченні й була де-яка ознака української мови, бо слово „бйошся“ очевидячки було вивернуте з українського слова „б'єшся“, (тутешні росіяне замість того сказали-б „по што дерьошся“), але це була така нізчевна ознака, що від неї моє серце тільки дужче зачепило... Даремне я прохав свого товариша придержати це коня і прислухавсь до хлоп'ячих вигуків, таки ще маючи надію почути хоч одне українське слово,—я чув тільки місцеву вимову і місцеві вирази: „собака ревьот“ (замість „скавучить“) „не ладно сделал“ і таке інше.

З пригніченим серцем від'їхав я від дітей і, наблизившись до юрби людей, що стояли на вулиці біля шкальні, пильно придивлявся до них, шукаючи у їх убранні й постаті ознак української нації... Але й на цей раз мої надії були марні! Сибірські шапки, вивернуті хутром у середину, сушняні каптани, на собачому, або на кошечому хутрі, поверх

них де у кого нап'яті „дохи“<sup>\*)</sup> вироблені з рябих, або рудих телячих шкур, незграбні „пими“<sup>\*\*)</sup> на вогах,—от все, що я побачив на цих людях. Що-ж до типу їх обличчя, то може через ту чужосторонню одягу, а може через безнадійність мого настроя, я не наглядів жодного українського типу. Більшість з чоловіків були бородаті, русяві або рудоволосі; котрі-ж були чорняві, не мали ні гострих обрисів обличчя, ні української чужості в виду і скоріше скидалися на киргизів, або вотяків, ніж на українців.

— Спитайте їх що-небудь по українському!—вдався до мені мій товариш.

Але я на це не відважився і звернувся до їх по російському:

— Правду ли говорять, що ви малоросы?—

— А как же,—малоросы!—одмовило зразу скільки голосів:—Настоящие малоросы!.

— А чому ж ви чужою мовою говорите?—спитав я вже по українському.

— Іш ти, по хахлацкому говоріт барін!—здивувався один, звертаючись до товаришів, що теж дивилися на мене, чудуючись.

— Да ми по хахлацкому не знаєм!—сказав другий, уже до мене.

— По што не знає?—встряв третій:—Я те всьо по хахлацкому пайму і зразумею!—

Я торкнув коня візкою, щоб не чути більше цих „настоящих“ малоросів, що можуть тільки розуміти українську мову... Незабаром мій знайомий привіз мене до хати одного селянина,—тут він давніш купував поросят.

Хата була у два поверхи, а в кожному поверсі було по дві горниці. На Україні така хата малася б за панський будинок; тут же, на Уралі, у заводських селян, ліс не купований і можна будуватися, як кому бажається.

Ми пішли до верхнього поверху; там жив з своєю сім'єю господарь Петро, знайомий мого товариша. При йому жила теж його заміжня дочка, з двома малими дітьми. У нижньому поверсі жив Петрів батько, з старим Петровим дідом.

Коли я увійшов у горниці до Петра, на серці у мене трохи похемшало. Стіни в горницях не були чорно-зелені від цвілі трухлявих колод, як то звичайно буває по сих країнах, а були побілені крейдою; на покуті-ж, під образами, було наліплено скільки шматків шпалерів; але крім сього більше ні-що не нагадувало України. Діти Петрові були обуті—хто в лапті, хто в повстяники; рушники, що висіли по-де-куди у хаті, були не українські, а місцеві; на полицях стояв посуд, зовсім не подібний до українського, і навіть ті залізні відра, що Петрова жінка саме принесла в їх воду,—були зо-

всім не схожі на українські, а якісь низькі, широкі й незграбні.

На мої запитання про те, коли саме селян Салківських переселяли з України, і з якої вони губернії, хазяїн одказав, що він мало про те знає, а що коли мене те цікавить, то він новеде мене до свого батька та діда,—вони охоче про все розкажуть.

Радісно затріпотіло в мене серце, коли я, увійшовши в горницю Петрового батька, Трохима, побачив коло образів зробленого з панеру голубця, та там же—пучечок сухих, українських васильків... Сумніву не було,—я був у хаті в українця! Опріч тієї певної ознаки українства, у хаті, на білих стінах, між повішеними чотирма рушниками—два були мережані й вишивані українським шитвом. Сам господарь, Петрів батько, був високий на зріст, показний чоловік з довгою, сивуватою бородою. На вигляд він мало чим був старіший за свого сина Петра, але, як я після розпитався, йому було вже 62 роки. В убранні Трохимовім нічого не було українського; так само й на його підстаркуватій дружині все вбрання, від хустки на голові й до лаптів, усе було московське. Не вважаючи на це, у постаті й в обличчях сих людей щось нагадувало рідні дчерти.

Коли я заговорив до Трохима по українському, він дуже здивувався і в очах у його проглянула якась радісна цікавість, але хутко вона заступилася зневір'ям, і він, просячи мене сідати, вдався до мене по московському.

— Невже ви зовсім забули українську мову?—спитав я:—Скільки-ж років, як ви з України, і з якої саме губернії?—

Господарь відповідав на моє питання не зразу. Він вдався перше до дружини, загадавши їй настановити самовар, і вже після того, як вона вийшла в сіни, він сів на лаву і почав розмову зо мною.

— По што, барін, буду говорити с тобой по хахлацкому? Вєдь ти, поді, только смеєтьсє хочєш с нас, хахлов?—

— Боронь Боже сміятись або глазувати! Зовсім ні! В мене серце в'яне, бачучи, що ви забули свою рідну мову, відцуралися й своєї одяжі, і своїх українських звичаїв!...

При цих моїх словах в очах у Трохима проглянула журба. Він замисливсь і наче пригадував щось любе, дуже далеке, от як іноді намагаємось ми пригадати чарівний сон... Через кілька хвилин він вдався до мене вже по українському, іноді тільки мішаючи українські слова з місцевими. Тих помилок, що він і його дружина робили в рідній мові, я не буду переказувати,—бо це мені важко, а читачам не буде цікаво...

— Ні, мовив Трохим, я не забув рідної мови... Не забув... Хоч і дуже те давно було, як я з України. Немає тут з ким по нашому говорити,

\*) Широка одяга з подвійних шкур; одна шерстю на-верх, друга — шерстю під-спід.

\*\*) Повстяники.

хліба з старими своїми батьками, а навколо всі сміються...

— Скільки ж минуло часу, як ви у цій країні? чи пам'ятаєте ви рідний край?—

— Іноді здається, що й пам'ятаю, так немов би крізь сон... Як буває от хворий лежиш, або журба на серце впаде... тоді наче й пам'ятаю... Хату нашу добре пам'ятаю: долівка була мазана і присьба навколо хати... Садові біля хати був хороший, та веселий: ягід там було багато по деревах, вишнями звалися. Тут я от скільки й живу, то їх не бачив, а там, як згадаю, так вони по деревах ясно росли, та такі, як наспіють, були червоні, що за ними й листу не знать... Яблук у нашому садочку теж було багато... Великі були яблука, з білою шкуркою, трохи тільки жовтенькі. Як вихор було набіжить, то ми з братом і радіємо, бо після того по під деревами, поміж травою, ми багато збирали яблук. На гілля, бачите, мати нам забороняли лазити, бо здорово ми драли штани...

— У якій же ви жили губернії?—

— Від батька чув, що у Чернігівській, у Ніжинському повіті,—одказав оповідач, не повертаючись до мене, і, замислений, знов вернувся до своїх спогадів,—вони либонь були йому любі...

— Пам'ятаю ще... у поле носив я батькові обід. Що вже квіток було у степу!... всякі, всякі, та запашні такі... Не так як тут, що квітки хоч і є, та все якісь бліді й зовсім не пахучі...

— Батько казали, що мені тоді вісім год було, як вигонили нас у цей край. Що плачу було у нас по хатах!... Згадую й шлях, як ішли ми сюди... Річок дуже багато переїздили...

— Ну, а тут же як ви жили? Робили у руднях?—

— Я не робив. Нас оселили зразу в самому Тагилі, біля рудниць та гамарень. Я ще малий був, а батько мої чимало робили в рудниці. Поки я виріс, то й воля стала. Нам тоді нарізали отут землі, дали на будівлю лісу й оселили у цьому селі, та ще в Хуторі й у Сіверній. Тільки тоді почалася мішанина, бо чимало народу оселили тут із інших губерній.

— Ну й як же ви тут хазяїнуєте?—вдався я до господаря:—Роде у вас хліб?—

— З хліба, пане, тут не проживеш! З того більше живемо, що от ліс рубаємо, та возимо в завод дрова, вугілля, камінь, то-що... Та полюємо ще. Полювання тут добре... А що хліб!.. З хліба тут тільки жито та овес і доспівають, та й то не щороку; трапляється, що над-зелень і снігом закидає. А буває, що дощами вижене його вище голови, а сонця немає, тай немає... Набіжить вітрець, розжене хмари на яку годину... Думаєш: ну, от Бог дасть, як тут кажуть „вьдро“,—коли тут тобі через хвилину знову таке вьдро, що дощ тобі лье немов з відра! Не то що, як кажуть батько, у нас на Україні... що сонечко іноді по тижнях за хма-

ри не ховається! І в мене, як тільки встане перед очима наша сторона, то все вона осяяна ясним, теплим сонечком... не пригадаю навіть, щоб коли небудь надівав я кожущину... А тутечки вісім місяців сніг лежить!

— Чого ж ваші діти мову свою стратили?—

— Найбільше це сталося ще у Тагилі, на руднях та гамарнях. Там жили ми біля десяти років... Там чимало наших побралось з тутешніми дівчатами... от, і пішла мішанина. А далі молодь, звичайно, почала привчатись до тутешнього, бо й у школі так вчать і у салдатчині по московському муштрують; по заводах, на роботі, скрізь така мова, та й на цьому шляхові, що поуз Салку йде, нашого слова зроду-з-віку не почуєш!...

(Кінець буде.)

А. Кащенко.

## На вінчанні.

В церкві був я... Припізнівся..

Ви у церкві вже були;

Ти у парі вже стояла

І дяки тобі гули.

Ти була... була ти гарна!

Мов би крапця, ніж коли...

Біле вбрання, білі квіти

До-лиця тобі були!...

А отой... твій наречений—

Може, й він хороший був.

Глянув раз я й мимоволі

Погляд на-бік одвернув...

Бачив потім, як з тобою

Круг престола він ходив;

Чи пили вино,—не знаю:

Я гірку отруту пив!...

От, скінчилася одправа...

Заметушилися кругом,

Всі ідуть, поздоровляють,

Щастя кличуть всі гуртом.

Ти любенько усміхалась,

Одмовляла на-швидко,

Все голівка нахилилась

В тому білому вінку.

Ми зустрілися очима...  
 Я не зваживсь підійти;  
 Та посплать любенький усміх  
 Не одважилась і ти...  
 Ти поблідла, мов злякалась.  
 Мов-би страху я завдав!  
 Та озвався „муж“:—Ходім-же!—  
 І під руку тебе взяв.

Юрба рушила за вами,  
 Спорожнів просторий храм;  
 Не зоглядівсь, як зостався  
 В порожнечі тій я сам.

Тільки дьяк старий топтався,  
 Та недогарки гасив,—  
 Він на мене оглядався,  
 Погляд пильний все косив.

Не турбуйся вельми, дьяче!  
 Будуть цілі всі скриньки,  
 Мідаки і гроші єрбні,  
 І набожні книжки!

Сам окрадений я тут,  
 Скарб у мене тут взяли!  
 Моє щастя, мою долю  
 Тут на віки отняли!

Годі-ж, добрий чоловіче,  
 Тут за мною наглядать,  
 Дай у темному куточку,  
 Нишком гірко заридать!

*Княжна Н. Кочубейвна.*

Сімферополь, 1907 р.

## ПІСНЯ. ✓

В чістім полі по-над шляхом  
 Два хрести стояло,  
 А під ними двоє рідних  
 Братів лежало.

Тож накрилися їх очі  
 Сірою землею,—  
 Узялося чісь серце  
 Вічною журбою!

Плачуть очі, плаче серце,  
 В сиротах зосталось,  
 Бо синочків—сокологків  
 Любить не досталось.  
 Ллються сльози, плачуть очі,  
 З горя помарніли.  
 Думи, чорні як ті ночі,  
 Душу пригнітили.

Боже Праведний! далеко  
 Ти од нас вітаєш,  
 Що не всіх Ти на цім світі  
 Злих людей караш!  
 Деж тепер шукать ту правду,  
 Що святою зветьця,  
 Що хоть рідко, всеж на землю  
 З неба нам дасться?  
 Вона часто проміж людьми  
 Живе у неволі,  
 А неправда пишається  
 Та ходє по волі!...

*Павло Головка.*

Катеринославщина.  
 (Жовторічанський залізний рудник).

## Галицькі крайові справи.

Галичина складається з 2-х частей,—східної Української і західної—польської. Площа української Галичини мало не в 3 рази більша, ніж площа польської. Число українців в Галичині правдоподібно більше, ніж число поляків. Докладно справдити ті числа досить тяжко, бо галицька статистика знаходиться в руках поляків, дуже для себе щедрих: вони усіх галицьких жидів та навіть і українців, що визнають віру по римсько-католицькому а не греко-католицькому обряду, зачисляють до поляків. Однак усі офіціальні польські неправдиві числа легко виправити згідно з правдою, і тоді сливе докладно можна дізнатись числа галицьких українців і поляків. Українців, що живуть суцільною масою в Східній Галичині, є по-над 3 міліони і 200 тисяч; поляків, правдоподібно, трохи менше. Податків платять і ті й ті однаково, а може українці й більше. З того всього виходить, що, по правді, і українці, і поляки в Галицьких Соймі повинні бути заступлені однаково. Крім того, відповідно до своєї кількості, повинні бути заступлені в Соймі ще й жиди, й німці, що живуть в-перемішку з українцями й поляками.—Жидів в галичині є не менше, ніж пів-мільйона. В новочасній, правовій, правдиво-демокра-

тичний державі, і вони повинні-б мати в соймі своїх заступників. Але в Галичині справа інша..

В попереднім Соймі на 161 членів було 13 українців (сюди зачислені й москвофіли) з сільських виборчих округів і з українських єпископів. Всі інші були поляки. Німців і жидів зовсім не було в Соймі. От така-то правда, що ведеться довгі часи: законодавча краєва інституція знаходиться в руках одного народу,—очевидно, не на користь іншим. Чому ж се так?

Перш усього тому, що Галичина знаходиться в Австрії, а сама Австрія не демократична держава. А друге, ще важніше, що в Галичині тепер зовсім так, як було в давній Польщі: кожний польський шляхтич, кожний польський урядник топче усі закони, і особливо що-до українців. Таке поступовання було ознакою для польського правління з давніх часів. Основи нікчемності старадавньої шляхетської Польши падають межі поляками й досі і, як показали останні вибори до галицького Сойму, захоплюють нові виборчі демократичні круги польського народу. Усі галицькі партії, що стоять на національній ґрунті,—тоб-то всі, крім соціалістів,—вважають себе панамі цілої Галичини, хочай в Східній її часті вони лише зайдуть в кожнім селі селяне—українці і лише пан та його підпанки—поляки. З часом вони загубились в нашій країні, а наш народ своєю кров'ю відживив і до роскоші довів заволоку. Усі поляки хотять із Східної Галичини зробити Польщу, а для цього всіх не поляків вони хотять змусити перерекинутись на поляків. Тому національні інтереси польські вони нав'язують кожному не полякові, як би його власні; а як же хто тих інтересів за свої знати не хоче, той в очах поляків є „зрадником краю“. Протестують українці против того, щоб їх гроші йшли на відновлення непотрібного їм замку королів польських в Кракові,—се „зрада краю“; Жадають українці за свої гроші мати свої гімназії, або університет у Львові, се теж „зрада краю“; хотять галицькі німці собі депутата до галицького Сойму,—і се „зрада краю“, і то страшна зрада, бо поляки погрожують їм за се бойкотом німецьких виробів; виставлять жида своїх кандидатів на послів до Сойму (чи парламенту) і се „зрада краю“, не менша, ніж німецька. Коротко сказавши, кожний не поляк, що жадає собі належних прав,—на думку поляків є „зрадник краю“, а вони в своїм патріотизмі, коли їм самим нічого не страшно, як в Галичині, жартувати не люблять і карають „зрадника“... топтанням законів, на його шкоду. Верхом же теї нікчемності є галицькі вибори. Вже самі виборчі вирази яскраво означують стан річей. Наприклад, „виборча гиена“. Чи не чудовий вираз! По людях бувають агітатори, що запобігають сторонників своїй партії чесним навертанням виборців до своєї програми, а в Галичині—гиени: так звуть тих людей, що шахрайством, перекуством та крадіжкою збільшують число голосів своєму панові. Крім Галичини в цілому світі не знають „виборчого годинника“. А тут у кожного комісара, що проводить вибори в сільських округах Східної Гали-

чини, є годинник „виборчий“. Се звичайний годинник, лише в день виборів ставиться на-перед на 2 години, або й більше, щоб чесні виборці спізнались на вибори і прийшли тоді, коли вже всілякі панські наймити виберуть, кого пан скаже, і коли урядовий виборчий комісар, теж панський прислужник, оповістить, що вибори скінчені... А хто спізнався на вибори, той втратив свій голос. Однак найяскравіший вираз се—„комітет для виборчих розбоїв“, то значить комітет, де улановуються усі виборчі шахрайства. Усе тут розказане звісне вже по цілій Європі під яскравою назвою „польських виборів“. Се назва прийнята вже європейськими газетами і значить вона безконечну низку найгрібших і найогидніших насильств польських панів і урядників над галицькою людністю, особливо ж українською.

„Польські вибори“ се спадщина старої шляхетської Польщі. Та невжеж вони вічні?

Торік Австрія трохи здемократизувала вибори до парламенту, запровадивши *безпосереднє* й *тайне* голосування,—але не загальне, бо багато мужчин і усі жінки позбавлені виборчого права, і не рівне, бо і мужчини не всі мають однакові виборчі права.

Настало хочай таке демократизовання виборів і до крайових австрійських соймів. Така новина несподівано заскочила галицьких поляків. Коли вибрано попередній Сойм, то не малося на меті реформування виборів; отже Сойм не міг себе вважати покликаним до такої важної справи, і він дійсно не *встиг* провести реформу, полишив сю справу новому Соймові, вибраному давнішим способом ще на 6 літ. Тому поляки при виборах з найбільшим зухвальством ужили всіх незаконних способів, щоб як найменше допустити до Сойму українців, а як найбільш напустити поляків,—вони потраплять зробити таку реформу, що від неї й на-далі тріщатимуть не польські спини.

Тепер галицький Сойм складається зі 161 члена. З них 12 не вибираються, а входять до Сойму з причини свого службового становища: так входять всі єпископи, ректори і інші.

Останні 149 послів вибираються в Куріях. Великі земельні власники з цілої Галичини посилають 44 послів; сливе всі вони—поляки. Міста і торговельні палати посилають 31 посла, і сільські громади—74 послів.

Теперішня соймова виборча система ані трохи не відповідає вимогам сучасної правової демократичної держави. Перш усього виборче право не загальне. Не кажучи вже про те, що всі жінки і ті мужчини, котрі з бідности не платять ніякого податку, позбавлені зовсім виборчого права; позбавлена цього права ціла третина мужчин-селян, що податки *платять*. Перед виборами, по закону, робляться в канцеляріях списки тих, що платять податки, таким порядком: першим записують того, хто платить найбільший податок; далі записують відповідно до того, як зменшується податок. Потім одлічують, починаючи з першого, 2 третини усіх оподаткованих,—і лише сі мають виборче право.

Виборче право—і не рівне. Скільки тисяч селян посилають одного посла і менше ніж 50 панів посилають теж одного посла. Виходить так, що галицький пан в кілька сот раз цінніший від галицького селянина. Але й самі селяне не рівноцінні: в польській Галичині виборчі округи менші, ніж в Українській, то б то для вибору одного посла з селянської курії польських селян треба менше ніж українських: з того виходить, що польський селянин—пан, в порівнянні до українського. Отсе така рівність!

Вибори не безпосередні, а двостепенні. Спочатку по селах відбуваються „пра-вибори“, то б то вибори виборців, а потім уже виборці, зібравшись в одно місце з цілого виборчого округу, вибирають посла. Такий спосіб виборів дуже вигідний панам. Бо коли б вибори були безпосередні,—коли в однім місці і одразу голосується вже на посла,—було б не зручно шахрувати і підкуплювати: треба було б багато і головою ворухити й кишенею трясти. Коли ж цільний виборчий акт роздроблюється на багато малих, то й шахрайства й підкупи провадяться в-роздріб, а тоді і дурний галицький урядник потрапить шахрувати і навіть збіднілий польський шляхтич має можливість підкуплювати. До всього ж, голосування відбувається явно: кожний виборець в-голос називає свого кандидата перед виборчою комісією. А такий спосіб мимохіть змушує людей, залежних чи від пана, чи від уряду, подавати свій голос не на того, на кого б хотілось, а на панського кандидата, і дає можливість слідити за тими, що продались, чи вірно вони дотримують умови, і взагалі дає змогу висліджувати незалежних і непідкупних. Правда є та й та, і при галицьких виборах, та й при польських, але в Галичині, як в старій Польщі, воля польського шляхтича—найвищий закон: правительственні урядники протизаконно звичайно затакують од виборців або місце, або час, або і час і місце пра-виборів, щоб таким способом позбавитись небажаних виборців; сповіщають лише декількох панських запоряданців, а ті приводять на вибори „хрунів“,—так звуть людей безчесних та партійних, чи народних зрадників (первісне значіння слова хрунь—свиня). Тоді вибори для пана виходять найліпше.

На закінчення мови про ці загальні над'ужиття, що з одного боку виникають з лихих законів, а з другого—кореняться в природі галицького польського пана та урядника, годиться сказати де-що про „виборчу Комісію“. Обовязки виборчої комісії звичайно дуже прості: дбати, щоб виборчі закони постанови дотримувались безсторонно. Тому звичайно, (але не в Галичині), до виборчої комісії входять люди, що належать до різних партій та народів. Але в Галичині обовязки виборчої комісії дуже заплутані: найсвятішим „патріотичним“ обовязком її є дбати про те, щоб *яким би не було способом* був вибраний шляхетсько-польський кандидат. Річ ясна, що ті комісії не дбають про те, щоб закони дотримувались,—вистачить, коли лише здається, що вони дотримуються. Се тут можливо, бо люди дуже темні, не даремно ж тут

так дбали й дбають пани про затуманювання людю недопусканням науки та всякими забобонами і споюванням. Та й закон про виборчу комісію тут такий, щоб було легко шахрувати. З 7 членів комісії 3-х *призначає* урядник, польський пан, а 4-х вибирають. Перші три завжди всі прихильні шляхетсько-польському кандидату. Коли ж з чотирьох вибраних лише один буде на стороні панського кандидата, то виборча комісія може на користь його робити, і робить, що хоче, і против закону; може навіть помершого допустити голосувати на свого пана—і допускає. Але й вибрані члени комісії звичайно бувають усі на стороні шляхетсько-польського кандидата. А тоді все йде, як по закону.

М. К.

(далі буде.)

## Українське слово й мистецтво.

♦♦ Київське наукове товариство вже друкує перший випуск своїх праць, під назвою—„Записки Київського Наукового Товариства“. Виходитимуть вони в міру того, як набіратимуться матеріали. В перших випусках будуть міститися ті відчити, що подавалися членами Товариства на протязі сеї зими. Друкуються подані в осени відчити історично-літературні й етнографічні. В другий випуск увійдуть відчити, подані на засіданні, присвяченому П. Житецькому. В 3-м випуску будуть відчити про учені праці й всю діяльність В. Антоновича.

♦♦ Видавництво Вік випустило нову книжку, збірник оповідань Д. Марковича. Сюди увійшло все, що було до сеї пори розкидано по різних альманахах, то-що.

♦♦ Майстер з Галичини, різбяр, був запрошений у Каменець-Подільську ремесничу школу і, пробувши в її який час, навчив її учнів різбильської роботи по дереву.

♦♦ Духовний концерт. 20-го Березня відбувся дуже цікавий концерт, урочений в „Купецькому Клубі“ на користь студентів київського університету. Співав хор, під керуванням д. Яциневича, і солісти, оперні співиці. Перший відділ концерту було присвячено хоровим молитовним співам, Бортнянського, Турчанінова й других. Між иншими були два чудові стародавні співи; д. Яциневич взяв їх з стародавніх „невдомих нотних списків“. Такі списки ходять по руках, переходячись від одного церковного хору до другого, і часто бувають спадщиною ще тих часів, коли наша українська релігійна композиція стояла так високо. Отже особливо сподобався з сих співів „Блаженні, яже ізбрал“: сей номер прохано було проспівати скільки раз, так він сподобався слухачам надзвичайною красою

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT  
URBANA-CHAMPAIGN

мелодії й чулостю. Цілий відділ було присвячено потім народним українським набожним співам, що уложили для хора д. д. Яциневич, Лисенко і Стеценко. В оповістках не було означено, з якого джерела взяли аранжері ці співи; нам вони відомі по виданню Демущького. У всякім разі, думка подати ці прекрасні народні співи в концерті—була дуже добра. В концертах харківських і полтавських подавано ці співи у виконанні кобзарів і лірників (в одному голосі й в поєднанні,—тріо і т. д.). В Києві подавав народні духовні співи в концерті д. Демущький, приїздивши років 5 перед сим з своїм народним хором (з хлопців і дівчат).

Був у студентському концерті 20 Березня ще один відділ—із співів, що вибрали собі до виконання solo оперні артисти й артистки. Краще було не мішати сих співів з попередніми, бо ці—зовсім иншої вдачі, не мають ні глибини почуття, ні тієї величності музикальної композиції; се були хутній „духовні романси“...

Перед виконанням народних релігійних співів д. Кошиц прочитав розправу про ці співи. До цієї розправи ми ще вернемось.

Публіки було багато, між иншим чимало духовних осіб.

### Полтавська ткацька майстерня.

(в гурті Красногоровка, Хорольського повіту).

Років уже коло десятка в Красногоровці існує „учебно-ткацька“ мастерня добродійки Вітвіницької. Мастерня, або як її називають „Ткацька“, поміщається разом з земською школою, в одному будинкові,—збудованому паном Вітвіницьким; крім того наймається під майстерню ще дві селянські хати, бо в тому будинкові не вміщаються всі верстати.

За учнів у ткальню приймаються дівчата й хлопці, років 13, або 14, і старші, такі що скінчили початкову школу, або хоч так грамотні трохи. Вчіння йде два роки і за цей час учениці (кажу „учениці“, бо учнів в ткальні не багато) добре навчаються ткать різне тканина: полотно, рушники, скатерті, хустки, плахти, килими, мішки, радна, пояси, крайки і всякі тканки для одягу. Учениці, навчившись так ткати оце все, виходять тямущими ткалями. В часи спочивку, вони вчать теж читати, писати, лічити; в майстерні бажають пробувати в усіх охоту до читання книжок. Плати за вчіння в ткальні не беруть.

Скінчивши вчіння, учениці здебільшого застаються й на-далі при ткацькій, тільки тчуть уже за плату. Матеріал для ткання, себ-то пряжа, нитки, виписується; вироби ткальні продаються дома, або одсилаються в Полтаву, в земський склад, по такій ціні, яка складається з ціни матеріалу

та плати за роботу; сю зароблену плату ткалі беруть цілком на свою користь. Сей заробіток буває часом добрий, тим то учениці з охотою застаються в ткальній після вчіння, а zostавшись, не дуже поспішаються зовсім розлучитися з нею. На літо, місяців на два, ткалі розходяться додому, а вправившись дома з роботою, на зиму знов сходяться ткать.

Та не один тільки заробіток приваблює дівчат до ткальні. Тягне їх і гуртове життя. А життя це справді цікаве, та й не для самих ткаль, а й для сторонніх.

Живуть вони гуртом, артілью, наче одна велика, дружна семья. Ті, кому далеко ходить додому, наймають квартиру, одну хату, і по черзі доглядають за порядком у їй; по черзі топлять, печуть хліб, варять страву. Тут в гурті навчаються вони, крім ткання, багато-чого иншого, такого, що потрібно знати кожній дівчині в селянській сім'ї. В цьому багато помагає їм учителька, що орудує ткальнею; її можна вважати головним членом цієї сім'ї.

Мають ткалі й свою власну бібліотеку з українських книжок; купують вони книжки на ті гроші, що одкладають з свого заробітку; виписують часопис „Рідний Край“. Останнім часом вони щороку, в роковини смерті Шевченка, улаштовували домашній театр; подивитись на їх представлення сходились сусідські діти й дорослі. Минувими Різдвяними святками, наприклад, грали „По-над Дніпром“ Карпенка-Карого. Може де-що й не зовсім удалося, та не в тім річ. Добре вже й те, що бажають провести вільний час так, як і більш освічені люди. Для тих же, хто вперше бачив таку розвагу,—вона певно здавалась кращою, ніж для городської публіки гляння славетних артистів. Проте й між цими доморослими артистами й артистками приємно було помітити проблески справжнього талану.

Взагалі од усього життя красногоровських ткаль віє чимсь теплим, рідним, любим; між ними відчуваєш себе як дома: рідна мова, наше убрання, і нічого не помітно тут такого, як то часто приходить помічати де-інде,—що як котра несвідома дівчина побуває в городі, або так десь у панів за служнию, то вже й хвастає перед товаришками своєю „вченістю“, починає закидати „помосковському“:—„мовляв, не яка-небудь проста харпачка“. Сього поміж ткалями красногоровськими—не почуєш. Велика дяка за се вчительці, бо тож вона так добре напутила учениць, бо й сама не нехтує рідною мовою й звичаями, та й учениць навчила розуміти, хто вони, „яких батьків, чії діти“. Нехай же й люди знають—про таку наставницю й про таких дівчат.

Недалекий.

м. Багачка, Миргородського повіту  
1908 р. 16-го Березня.

## ДОПИСИ.

**Паволоцька волость** (Сквирського повіту).  
Останніми часами багато в нас волосних сходів відбувається по всяких справах. Хотять селяне в нас Ощадниче товариство заводять і потребительську крамничку одчинять, так от усе обмірковуються. Теж мають і нову волость будувати. Багато сходів буває і по переселенчеських справах. А оце в с. Андрушках, сквирського повіту, паволоцької волости, селяне приговорили двох своїх односельців послати на поселення, яко „порочних“ членів „общества“. І взагалі тепер висилка таких стається дуже багато. Буває, „дуки-срібляники“ підмовляють проти своїх „недоброжелателів“, а голода за ними вже руку тягне... Часто за чоловіками від'їздить і вся сім'я. „Однаково, мовляв, і тут шастя нема“.

*П. Драганець.*

**Харбін.** Страшна буря зірвалась раптово після тихої погоди. Пилюга стояла тучами і несло її вихрами невгамовно. Ні пройти, ні проїхати не можна було. Чисто Сахара! К вечору буря стихла і нежданно, негаданно гримнув грім. Та який-же грім! Ми, жителі України і не чули такої величаво-грізної сили і краси. Гуркоти за гуркотами гуля, переливались і раптово грюкали, мов палили з грамат і знов переливались; а ніжно-блакитна блискавка кожну хвилину обливала чарівним сявом увесь город і малювала фантастичний малюнок, але через скільки хвилин ливув дощ як із відра. Стукали у вікна краплисті дощинки, а по кам'яній улиці дзюркотили голосні струмочки. Дощ чистий весняний! і грім, і блискавка, і дощ тучний з струмками голосними. Лагідне тепло сповняло повітря і настрій весняний у душу лило... А ранком, прокинулись ті, що весняними мріями заснули, але... морозенко працьовитий весну раненько підстеріг, гучні струмочки заморозив, в міцні кайдани закував і снігом так все скрізь улав, що навіть про весну вчорашню ніщо й не нагада.

Химерний край, химерна природа!

*Олександра Ярешекно.*

## Книжки надіслані до редакції.

**В. Грінченко.** Про книги. Як їх вигадано друкувати. Видання „Українського Учителя“. Ціна 4 коп.

**Г. Гауптман.** Візник Геншель. Драма на 5 акт. З німецької мови переклав Б. Грінченко. Ціна 4 коп.

**Ів. Огієнко.** Українська граматична література. Ціна 5 коп.

**Ст. Руданський.** Веселі вірші. Львів. 1908 р. Ціна 8 сот.

**Д. Маркович.** По стенах та хуторах. Видання „Віку“. Ціна 65 коп.

**Сергій Єфремов.** Літературний намул. Наші справи № 1. Видавництво „Вік“. Ціна 15 коп.

**К. Горбачев.** Гнилець і боротьба з ним у дуплянках та рамкових вуліках. Вид. часописи „Українське Бжільництво“. Ціна коп.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

## О П О В І С Т К И.

Если Вы ожидаете или желаете получить от своих родственников „Шифскарты“, то пишите Вашим родственникам, чтобы они обратились лично или письменно исключительно к фирме:

**C. B. Richard & Co. 31/33 Broadway, New-York.**

у которой они получают верные настоящие шифскарты для проезда прямым сообщением на устроенных по новейшей системе скорых пароходах „Добровольного Флота“ из Либавы в Америку. Генеральные представители в Либаві: „Нии, Фальк и Ко.“ отвечают на всякие запросы охотно, подробно и бесплатно. С совершенным почтением **Ш. Шурь, Либав.**

## М Е Т А.

ЧАСОПИСЬ УКРАЇНСЬКИХ ПОСТУПОВИХ ЖІНОК.

Виходить в Галичині, у Львові, двічі на місяць. Видає і відповідає Дарія Старосольська Вишускає Редакційний Комітет.

Передплата до кінця року 3 корони, окреме число 10 сотиків.

Адреса: *Львів. Ринок, № 10.*

## Українська книгарня.

Київ, Безаківська, 8.

Усі українські книжки і часописи. Складає бібліотеки на різні ціни. Каталог висилається.

Рікові передплатники можуть виплачувати передплату частками в 2 строки: на 1 янв 3 карб. і на 1 апр 3 карб. і в 3 строки на 1 янв. 2 карб., на 1 февр. 2 карб. і на 1 марта 2 карб. „Кобзарь“ буде розіслано всім ріковим передплатникам в м. январі.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.)

# Нужды Деревни

независимый,  
прогрессивный,  
беспартійный,  
сельскохозяйственный  
журналъ

(БЫВШІЙ  
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей  
**А. П. Мертваго.**

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЬИЙ русский сельскохозяйственный журналъ. Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матеріала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всѣмъ отраслямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя статьи, статьи по общественнымъ вопросамъ, хроника обществ. жизни и кооперации въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у насъ и за границей,—и, какъ у всѣхъ, **отвѣты на вопросы** (беспл.), для чего кромѣ профессоровъ, техникумовъ и др. специалистовъ, приглашаются также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѢ известные сел.-хоз. писатели. Въ журналѣ печатаются **Обновленная земля**. Сказаніе о побѣдахъ современнаго земледѣлія въ Америкѣ. **В. Гарвуда.** Сокращенный переводъ **проф. К. А. Тимирязева**.

Годовые под- 50 №№ журнала получать 25 ЕВІЖЕКЪ  
писки кромѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библиотеки Хозяина“

Что такое интенсивное хозяйство. Что такое экстенсивное хозяйство. Сѣвѣцъ и сѣялки. Какіе бываютъ плуги. Торфъ какъ удобрѣніе. Извѣстъ и мергель. Какъ устраивать полевые опыты. Какъ хозяйствовать въ лѣсу. Культурная овца. Разведеніе утокъ и гусей. Первоначальная помощь скоту при заболѣваніяхъ. За чѣмъ выводятъ новыя сорта сельскохозяйственныхъ растений. Что читать хозяйину? Какъ устроить сел.-хоз. общество. Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва. Дешевый кирпичный домъ. Какъ устроить хорошую печь. Выборъ улья. Парникъ. Пер.: прививка негодныхъ плодовыхъ деревьевъ хорошими сортами. Что дѣлать съ урожаемъ сада. Вишневый садъ. Земляника. Сохраненіе и заготовка рыбы. Нормовые буряки, морковь, брюква.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. 1/2 2 р. безъ книж. 3 р. разсроч-  
съ прилож. 25 книж. въ годъ. ка отъ 1 р.

Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

## РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,  
з місячним додатком

### „МОЛОДА УКРАЇНА“

Виходить в Києві, під редакцією О. Носач. (Олени Пчілка).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 кар.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.

За границю: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Рідний Край без Молодої України—3 карб. на рік; на півроку—1 карб. 60 коп. і на чверть року—85 коп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97.

Київ, електрична друкарня К. Н. Милевського і Ю. В. Владимірска, ул. 31.

Вийшло в світ 1-е повне видання  
поезій

**М. П. СТАРИЦЬКОГО.**

**Ціна 2 карб.**

Всі гроші, виручені від продажу цієї  
книжки, підуть на збудування пам'ятника  
на могилі М. П. Старицького.

### Открыта подписка

3-й годъ изданія. На 1908 г.

на ежедневную политическую, литературную и  
военную газету

## „ЮЖНАЯ ЗАРЯ“

ВЪ ЕКАТЕРИНОСЛАВѢ СЪ ДОСТАВКОЙ:

|                            |      |      |       |
|----------------------------|------|------|-------|
| 12 м.                      | 6 м. | 3 м. | 1 м.  |
| 6 р.                       | 3 50 | 2 р. | 70 к. |
| ИНОГРОДНИМЪ СЪ ПЕРЕСЫЛКОЙ: |      |      |       |
| 7 р.                       | 4 р. | 2 50 | 90 к. |
| ЗА ГРАНИЦУ:                |      |      |       |
| 12 р.                      | 7 р. | 4 р. | 1 50  |

Учителямъ народныхъ школъ 25% уступ.

Подписка считается съ 1-го числа каждаго мѣсяца. Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ „Южная Заря“ (Проспектъ, д. Ильева, около Яковлевскаго сквера). Контора открыта отъ 9—5 ч. веч., а по воскресеньямъ отъ 9—1 дня.

Редакторъ А. Я. Ефимовичъ Издатель П. Г. Гезе

### Открыта подписка

на 1908 годъ

— на —

## „ПОЛТАВСКИЙ ГОЛОСЪ“.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп.,  
—5 р., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к.,  
5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к.  
на одинъ мѣсяць 60 коп.